

קצרי רוח || ככה אנחנו אוהבים את הנרטיב הפלסטיני: מושתק ונוח לעיכול

שתי תערוכות המתייחסות לנכבה, במוזיאון העיר חיפה וביד בן צבי בירושלים, מצליחות להעלים את הנרטיב הפלסטיני ובאחת מהן אפילו מוצגת ביזת תצלומים מידי בעליהם הערבים כפעולת "הצלה"

רונה סלע 13.12.2018 11:25

שתי תערוכות שנפתחו בימים האחרונים מאשררות את מה שכבר ידוע — ישראל מפחדת מהנרטיב הפלסטיני ועושה הכל לשכתב אותו, להעלים אותו או להציגו בצבעים מרוככים ונוחים לעיכול. הראשונה, "1948" — תערוכה המוצגת בימים אלה במוזיאון העיר חיפה, מבקשת לעסוק ב"שינוי הדרמטי שעברה החברה החיפאית במלחמת 1948 [ה]מהדהד עד היום במרחב העירוני, במבניה, בתושביה ובאקלים התרבותי-היסטורי של העיר". התערוכה השנייה מציגה "ארבעה אלבומי תמונות שחילץ [משה כרמל, איש האצל] מחנות צילום בוערת בזמן קרבות מלחמת העצמאות" ("צילומים נפקדים נוכחים", "הארץ", ניר חסון, 7.12.18). בתערוכה זו מוצגים תצלומים של צלמי ה"אמריקן קולוני" ושל ח'ליל ריסס (רסאס) וח'ליל ראד (רעד).

למען הגילוי הנאות אומר כי אני קשורה לשני הפרויקטים הללו באופנים שונים. בשנת 2000 חשפתי לראשונה תצלומים של ח'ליל ריסס (רסאס) שעבודתו נבזזה מהסטודיו ולאחר זמן הועברה לארכיון לתולדות ההגנה. ב-2009 הצגתי שוב את ריסס כאשר קבוצת תמונות נוספת שנלקחה שלל מהסטודיו נפתחה לעיון בארכיון צה"ל. זאת, לאחר שהוסרה ממנה הצנזורה והגבלת העיון. היא הוצגה בתערוכה "לעיון הציבור" שעסקה בין השאר בביזת הארכיונים הפלסטיניים בידי ישראל/ישראלים ובידי כוחות יהודיים לפני, במהלך ולאחר הנכבה. היא גם חשפה כיצד מנהלים הארכיונים הישראליים את החומרים הפלסטיניים — צנזורה והגבלת עיון, קטלוג ופרשנות מוטים והכפפה לחוק הישראלי.

לגבי הפרויקט השני, ב-2007, כאשר התמנתי להיות האוצרת של מוזיאון העיר חיפה, אחת התערוכות הראשונות שביקשתי לאצור נקראה (בשם הזמני) "1948" וביקשה לעסוק בשנה מדממת זו. תערוכה זו הביאה לפיטוריי לאחר שנה בתפקיד. שכן, השתמשתי במילה "נכבה" לתיאור הקטסטרופה שעברה האוכלוסייה הפלסטינית ב-1948. כן ביקשתי לבחון את המושג דו-קיום — הנעים לאוזן הישראלית, אך בפועל משקף כיצד מתקיימים במרחב המשותף הדרה והפלייה של האוכלוסייה הפלסטינית.

עיבר דרור לקס, אוצרת מוזיאון העיר חיפה ואוצרת שותפה בתערוכה הנוכחית "1948", משתמשת במילים יפות לתיאור השבר שעברה האוכלוסייה הפלסטינית ומלהטטת בשפה. "תערוכה זו משקפת מגוון התייחסויות להיסטוריה מורכבת ומרובדת. היא מייצגת את הניסיון לייצר בחללי המוזיאון זירת ייצוג דינמית של מפגשים והתנגשויות בין זהויות וזיכרונות של שנה מכרעת בעברה של העיר והארץ". מילותיה המכובסות והניטרליות עטופות בענן של עמימות, כדי לא להרגיז אף אחד: "שינוי דרמטי", "מהדהד במרחב העירוני", ואף: "אנו מבקשים ליצור פסיפס אנושי" ו"לציין את הפנים הרבות של אותה שנה גורלית". בכולן נמנעת האוצרת משימוש במילים אסון, טרגדיה, נכבה (נחזור לכך בהמשך), גלות, אובדן, דיכוי, שליטה, הדרה או הרס. "בחרנו שלא לתפוס צד היא מדגישה" ("שיר כאב חיפאי", "הארץ", נעמה ריבה, 10.12.18). האם ניתן לעסוק בטיהור אתני, בהגלייה, בגירוש,

במניעת השיבה ובפליטות תוך שימוש בטרמינולוגיה המתכחשת להם, במילים המסתירות את העבר ובוראות היסטוריה חדשה?

מצג דומה מתקיים בתערוכה ביד יצחק בן צבי שעליה נמסר בכתבה ב"הארץ" ושאינ עליה כל מידע באתר המוסד או בעמוד הפייסבוק שלו. האלבומים מוגדרים "נוכחים-נפקדים", מונח המתייחס לפלסטינים שהוכרזו כנפקדים, ורכושם נלקח מהם מכוח "חוק נכסי נפקדים". ההגדרה מלמדת כי כמו הבתים, אין כוונה להחזיר גם את האלבומים לבעליהם. יתרה מכך, האלבומים מתוארים כבעלי תפקיד משמעותי "בחיי המשפחה והם חלק מסיפור חייו של משה כרמל". אוצרת התערוכה, ד"ר נירית שלו-כליפא, מוחקת את ההיסטוריה הפלסטינית המתוארת בתצלומים שרבים מהם צולמו על-ידי פלסטיניים (ריסס וראאד) ומכפיפה אותם לתיאור חייו של איש ארגון האצ"ל. ריסס וראאד אינם חשובים לשלו-כליפא וגם לא מה שהם ביקשו לתאר במקור. הנרטיב שלהם אינו מעניין אותה והיא מבקשת לתאר באמצעותם את הסיפור הציוני.

יתרה מכך, התצלומים בארכיון יד יצחק בן צבי מוגדרים כ"אוסף בתיה ומשה כרמל" ולא כאוסף החנות שנבזזה. מעשה הביזה והגזילה מתואר במונחים הרואיים כ"הצלה" וכ"חילוץ". כמו ענבר-לקס, גם שלו-כליפא מתפתלת ומאמצת דימוי פלורליסטי-ליברלי: "עכשיו הם נחשפים לרשות הציבור ולפרשנויות השונות שאפשר לתת להם".

האמנית למיס עאמר, שביקשה לתת לעבודתה המוצגת בתערוכה "1948" במוזיאון העיר חיפה את הכותרת "צעדי נכבה" — נתבקשה "לא לעשות זאת" ושם עבודתה הוחלף לשם לא מאיים שאינו כולל את המילה "נכבה". ההליכה בין הטיפות, השכתוב והמחיקה הם חלק מתהליך של נכבה מתמשכת, מחיקה תודעתית, שישראל כופה על הפלסטינים. רק כאשר יושמעו הסיפורים בקולם המקורי, ללא שכתוב ופרשנות מוטה, , כאשר תוסרנה הצנזורה והגבלת העיון בארכיונים הישראליים על חומרים פלסטיניים או בעלי חשיבות פלסטינית, כאשר יוחזרו הארכיונים לבעליהם, וכשישראל תתעמת עם עברה, תכיר באירועי העבר ובמשמעויותיהם ותתחיל בתהליך של תיקון, ניתן יהיה לקיים כאן חיים משותפים המבוססים על כבוד, הכרה והדדיות.

רונה סלע היא אוצרת וחוקרת של היסטוריה חזותית